

Andrássy Kurta János:

Az újjáépülő Budapest építésze

Budapestet a stílusalanság fővárosának szokták nevezni és nem minden ok nélkül. Ennek viszont nem Budapest s főként nem a magyarság az oka. Budapestet nem a magyar népi erők építették, hanem a kiegyezéssel hirtelen virágzásba szökkenő polgári társadalom. Ez építette Budapestet a saját képére és hasonlatosságára, pénzzel, de szív nélkül. Pedig ha figyelembe vesszük Budapest természeti, illetve táji adottságait, Európa legszebb városa lehetett volna.

A világháborút követő évek építkezése méltó folytatása volt az előző időknek, azzal a különbséggel, hogy ráadásul beütött az új stílus is a maga kiforratlanságával, mely úgy néz ki, mintha máris zsákutcába került volna. De reméljük, hogy ez csak látszat.

Ma az építészet nem művészet, kizárólag üzlet és ez érződik minden modern épületről. Azzal érvelnek, hogy a modern építkezésnél nem a stíluszétség a lényeg, hanem a belső praktikusság. Ezzel szemben eddig egyetlen modern lakást sem láttam, mely a ma anyanyira kihangsúlyozott praktikussággal rendelkezne. Az építetőknek lehet praktikus üzleti szempontból, de a lakónak kényelmetlen, a vékony falak miatt ráadásul még feszélyező is. Az épület homlokzata rideg, szinte elutasítóan barátságatlan. Végeredményben sem nem praktikus, sem nem stílusos, művészek pedig egyáltalán nem mondhatók. Az utóbbi években annyi változás történt, hogy itt-ott egy-egy szobrot vagy domborművet alkalmaznak az épületen, de ez is olyan művész-ínségakció ízü. A szobron látszik, hogy a szobrász munka közben arra gondolt, hogy mennyit kap a szoborért és mit vehet az árán. Az épületen lévő szoborhelyen viszont az látszik, hogy az építész szívesebben megtartotta volna azt az összeget, amit a szoborért ki kellett fizetni.

A szobrászat és a praktikusság elvével telített építészet között óriási szakadék mutatkozik. De vajjon miért?

Erre a kérdésre szeretnék megfellelni és remélem, nem fogják ellenséges úgálságnak minősíteni kritikámat. A kritikát el kell viselni még akkor is, ha az üzleti érdekekbe ütközik. Természetesen ezzel szemben a kritikának tárgyilagosságnak és becsületesnek kell lennie. A kritika nem lehet tekintettel egy vagy két egyén üzleti érdekeire, amikor ez egy város esztétikai érdekét veszélyezteti. A város területén felépített épület nemcsak az építető egyéné, hanem a város közönségé is. Az épületek formája, stílusa, művészi értéke adja meg a város karakterét, stílus- és esztétikai értékét. Épp ezért az építész nemcsak a megbízóval, de az egész várossal, sőt az utókorral szemben is felelősséggel tartozik.

Azt mondják, hogy a mai építészet stílusát a vasbeton anyagszerűsége határozza meg. Az anyagszerűségnek kétségtelenül nagy szerepe van a stílus kialakulásában, de ehhez ember is kell. Ember, aki a foglalkozását nemcsak kereseti lehetőségnek, hanem hivatásnak fogja fel. A mai anyagszerűség csak szólam, üres frázis. Építészeink egyszerűen visszaélnék a vasbeton lehetőségeivel és olcsó trükkökkel próbálnák új stílust mímélni vagy egyszerűen túlteszik magukat minden stílusproblémán és építenek mezítelen épületblokkokat. A modernséget semmi egyéb, mint a csupaszság és a tömegeknek aszimmetrikus formába való torzítása jelenti. Aki pedig nem hajlandó méltányolni ezeket a ládaszerűségeket, maradnak minősítik, ki nem érti meg a modern kor szellemét. De hát mi az, hogy modern? A modern szó, azt hiszem, korszerűt jelent. De ehhez a korszerűséghez hozzátartozik párezer éves múlt is. Ez a múlt pedig gazdag örökségünk, nagyszerű útmutatónk. De a mai ember fittyet hány a multra,

az kivénült ósdi lom. Újat kell csinálnia, ami még nem volt. És mert a múlt annyi jót és nagyszerűt alkotott, most csinálnak rosszat. Pedig ami rossz, az még nem feltétlenül új.

Budapest átépítés előtt áll, sőt a folyamat már meg is indult. Egyszer már elrontották Budapestet és ha építészeink úgy folytatják az

átépítést, ahogy elkezdték, másodszor is el fogják rontani. A modern építészeti elv, mint elmélet jó. De ez is olyan, mint általában minden elmélet, hogy csak elméletnek jó és mire gyakorlatilag megvalósul, elromlik. Azelőtt a művészeti elv a gyakorlattal együtt született. Ma először elveket gyártanak és ezt próbálják gyakorlatosítani.

Művészet és vasbeton

Ennekem a blokkyszerű forma ellen nincs kifogásom, de ez még csak üres váz, amit ki kell tölteni tartalommal. Különbösen is a vasbeton éppen az anyagszerűségénél fogva több fantáziát igényel. A vasbeton anyagának könnyen formálhatósága révén a forma- és stíluskereső fantáziának gazdag lehetőségeket tudna nyújtani, mint ahogy egy pár külföldi példából látható.

Tévedés a vasbetont sablonizáló anyagnak felfogni. A vasbeton spirituális anyag, mely a mai kor sokszerű változatosságát rendeltetésének és szellemiségének megfelelően tudná kifejezni.

Nem tudom megérteni, hogy például egy templomot, egy garázst, egy áruházat hogyan lehet egy stílusban építeni. Mindegyiknek más, egymástól teljesen elütő szellemiségük és rendeltetése van. A templom az áhitat, az Istenhez emelkedni vágyásnak a háza. Ezt a szellemiséget a gótika fejezte ki a legtokéletesebben. Szerintem érdemes lenne ezt a szellemiséget a vasbeton anyagszerűségének és ezen keresztül a korszellemnek megfelelően átfogalmazni.

A hivatali vagy egyéb hasonló célt szolgáló épületeket sem szabadna olyan börtönszerű rideg formákban megfogalmazni. Gondoljanak az építésznek arra is, hogy az ember, mert a huszadik században él, azért még egy kicsit lélek is. Miért nem lehet ezeket az úgynevezett középületeket barátságosabb külsővel felruházni? Elég annak a hivatalnoknak vagy munkásnak a falakon belül a napi munkájának zord monotonitását elviselni.

A munkáslakásokkal sem lenne szabad olyan mostohán bánni, mint ahogyan láttam a főváros által épített munkás-, illetve kislakásépületeken. Nem szabad a régi periferiák helyett újakat építeni. Ezek a kislakásos épületek a maguk zordságában, vakolatlan falaikkal, szinte válaszfalat emelnek a benne lakók

Művészet és konstrukció

Egyszerűen meg kell állapítanom, hogy építészeink nagy átlaga nem rendelkezik konstrukcióérzéssel. Ennek a megállapításomnak igazolására kénytelen vagyok néhány közismert épületet bíráló tárgyává tenni. A Szent Domonkos utcában van a nyugdíjas postások háza, amelynek bejárata fölött a falból körülbelül egy három méter hosszú, vékony párkánylap van kiugrasztva. Ez a párkánylap a tövében alá van támasztva két oszloppal. Felmerül a kérdés: ha a vasbeton egy ilyen nagykilengésű párkányt elbírná, minek oda a két oszlop?... melyeknek látszólag (!) semmi gyakorlati jelentősége nincs. (Zárójelben azonban meg kell említeni, hogy ezeknek az oszlopoknak van szerepük, mert a párkány a fal felé való vastagításával a súly át van helyezve. Ezt azonban laikus aligha fogja észrevenni. De ez is a cél. Ez viszont komolytalan játék az anyaggal, illetve közönséges szemfényvesztés.) De ha már alkalmazták ezt a két oszlopot, miért nem tették a statikai érzéknek és kívánalmaknak megfelelően a párkányt a falsíkból messze kiugró külső sarkai alá? Sokkal megnyugtatóbb lenne a szemre.

A Dob utcában (a jövőző Madách-sugarúton) épült postapalotán is egy furcsa banalitást láthatunk. Az épület dob- és hársfaúcai sar-

és a város között, holott ma éppen ennek az egészségtelen válaszfalnak a lebontását kellene végrehajtani. De különösen az iskolaépületeket ne építsék olyan áruház- vagy kaszárnyaszerűekké. Ne hivatkozzanak a higiénéjára. A higiénia nem zárja ki az alkalmazkodó stílust. És ne csak a testi, de a lelki higiénéjára is gondoljunk kissé. Az iskola legyen olyan épület, amely a gyermeklelket nem riasztja el, hanem már külső hatásában is kedves, hívogató legyen, mint egy szerető édesanya. Az iskolát nem a felnőtteknek, hanem a gyermekeknek kell építeni és itt figyelembe kell venni a gyermeklelket és fantázia igényeit.

De a magyar szellemiségnek az építészeti formákon keresztül való kifejezésre juttatása sem utolsó feladat és építészeink nagyon helyesen tennék, ha ezzel a problémával egyáltalán foglalkoznának. Nem igaz, hogy nincs kiinduló pont. Az erdélyi építés és az ország egyéb vidékeinek parasztpéldái gazdag motívumanyagot kínálnak a modern építészesnek.

A feladatoknak ilyen formában való megoldása azonban sok lelkes odaadást és sok szeretetet igényel és az építészek kissé művészek is kell lennie.

De ne legyünk nagyigényűek és érjük be azzal, hogy építészeink csak építészek és nem építőművészek. De egy követelmény akkor fennáll. Ha már művészetet nem kívánhatunk, azt mindenesetre elvárhatjuk, hogy legalább az építkezés statikai és szerkezeti szabályait tiszteletben tartsák. Az ember nem mehet egy modern épület közébe anélkül, hogy az életet ne érezné kockáztatva, ha látja azokat a levegőben lógó betonlapokat, amelyek szakember számításai alapján megbízhatók lehetnek, de a laikus emberben, aki csak a szemének hisz, joggal bizalmatlan érzést keltenek.

kán, az első emelet magasságában, egy ötven centiméter vastagságú párkányon nyolc darab vasos mészke kariatidát láthatunk. A kariatidák már zsúfoltságuknál fogva bizarrul hatnak és egyáltalán nem felelnek meg az oszlopszerű elrendezés szabályainak.

Ezek a kariatida figurák meg vannak terhelve pár emelet magasságú tömeggel, ugyanakkor ezek ezzel a hatalmas teherrel a fejükön, a már említett ötven centiméteres párkánnyal együtt, lógnak a levegőben, minden alátámasztás nélkül. Ismét egy kérdés. Miért tették oda a kariatidákat?

Az építészek, a szobrászok, de a szakbizottságnak is tudnia illenék, hogy a kariatida nem dekoratív, hanem konstruktív elem és ennél fogva csakis a rendeltetésének megfelelő helyen és módon szabad alkalmazni.

A fent említettekhez csatlakozik a szabadságtéri Pénzügyi Központ palotája. Ez az épület is, a postához hasonlóan, egy ládaszerű építmény, rengeteg apró ablakkal, amelyeknek elrendezése — ha ez egyáltalán rendezésnek mondható — a legcsekélyebb ízlést és stílusérzéklet is nélkülözi. Hogy az ízlés és külsín mennyire nem erény, erre a legszemléltetőbb példa, hogy a villanyáram kámrájának nem éppen stílusos vasajtáját az utcára építették. Az oszlopok használata itt is zavart kelt. Ugyanis ott, ahol az oszlopok állnak, szintén csak dekoratív szerepük van. Ezzel szemben ugyanúgy, mint a Szent Domonkos utcában, egy hatalmas pár-

kánylap minden alátámasztás nélkül lóg a levegőben, mintha oda már nem is jutott volna két oszlop. A szabadságtéri homlokzaton egy dombormű látható. A hatalmas épülettömbnek ez a dombormű minden dísz. Ez elég is lenne, ha maga a dombormű jó lenne és másodszor az épületbe mereven lenne beillesztve. Azonban mind a két feltétellel hiányzik. A dombormű figuráinak szerkezeti hibáitól és esetlenségétől eltekintve, a komponálás

minden architektonikus jelleget és érzéklet nélkülöz. Az épületen való elhelyezése pedig olyan, mintha egy ládára ragasztott vignetta lenne. Ragaszthaták volna akármelyik oldalra, a lényeg ugyanaz maradna.

Ez csak pár eset a sok közül, de elég exponált épületek ahhoz, hogy ne mehessünk el szó nélkül mellettük. És joggal tehetjük fel a kérdést, hogy milyen lesz a többi, ha ezeket, mint kezdetet, így merték megépíteni és építeni?

Szobrászat és modern építészet

Azonban igazságtalanság lenne ezeket a hibákat kizárólag az építészek a terhére róni. Egy általános körtinettel állunk szemben. A szobrászok ugyanúgy nem érzik az architektúrát, mint az építészek nem érzik a szobornépek alkalmazásának módját. Egy lakásba beakaszthatunk egy képet vagy beállíthatunk egy szobrot és ezeknek a helyét cserélhetjük, mert ezek a képek vagy szobrok nem rögzített tartozékai a lakásnak. De egy épületbe beépített szobornépek architektonikus szerepe van és ezt az épület konstrukciójába kell foglalni még akkor is, ha annak csak díszítő szerepe van szánuva. Azért, mert a mai vasbetonépítés nem szorul annyi támasztó vagy tartó elemre, ez nem jogosít arra, hogy ezeket az elemeket felelőtlenül és indokolatlan formákban alkalmazzák. Ha az oszlop ma csak dekoratív elem, akkor is szerkezeti jellegének megfelelő helyre kell állítani. Ugyanúgy a szobornépek is szerkezeti jellegük kell kapcsolni az épülethez. Ha végignézzük a klasszikus és középkori épületeket, látni fogjuk, hogy a kariatidától és figurális oszlopfejek-től eltekintve, a szobornépeknek főleg térkitöltő, vagyis dekoratív szerepük volt. Tehát lényegében az épület statikai szerkezetéhez nem tartozott. De próbáljunk egy szobrot vagy akár egy jelentéktelenné látszó ornamentikát eltávolítani, az lesz az érzésünk, hogy az épület meg lett bontva. Tehát a legcsekélyebb hiány az épület egységét bontja meg. Természetesen nehézfárhuzamot vonni a régi és a mai építészek között. A múltban az építészek egyszemélyben szobrászok is voltak és így, amikor egy épületet megszerkesztettek, az egy személyben levő építész és szobrász remek összhangba kerekített kompozíciót hozott létre.

Ezt a jelen és múlt között fennálló differenciát át kell hidalni éspedig úgy, hogy építészeink csökkentésk kissé felsőbbbségi érzetüket a művészekkel szemben és amikor egy épületen helyet adnak szobor részére, ezt ne művészszoiciális feladatnak vagy kötelességnek tekintsék. A művészetet az építészetnek nem alá, hanem mellé kell rendelni. És tekintettel arra, hogy mai építészeink nem tudnak szobrászilag is gondolkozni, már a tervezőasztal mellé állítsanak oda egy szobrászt és így művész és építész kiegészíthetik egymást. A mai építészetet csakis ezzel a dualisztikus rendszerrel lehet művészi színvonalra emelni, ami a városrendészeti és esztétikai szempontból nem nélkülözhető. Az építészetnek a korszerű praktikusság mellett művészi is kell lennie.

Azzal pedig ne védekezzen senki, hogy a művészet megdrágítja az építkezést. Különbösen sem szobrokkal teleaggatott épületekről van szó. Az épület minden szoborné nélkül is lehet művészi, ha az épület alaprajzi és homlokzati formái artisztikusan vannak szerkesztve és tagolva. De a fővárosban történő építkezéseknél egy-egy szobor ára sem jelenthet elviselhetetlen kiadástöbbletet. A közületi építkezéseknél pedig éppenséggel nem probléma, mert a közületi építkezéseknek képzőművészeti alkotásokkal való díszítésére az építkezési összeg két százaléka biztosítva van.

Végeredményben minden anyagi lehetőség adva van, hogy a jövőben Budapestnek művészi arculatot adjunk. Az építészek és művészek összefogásán és lelkiismeretességén múlik, hogy a régi stílustalan Budapest helyébe milyen új Budapestet fogunk építeni.